

3de Arbeidsdocument Burgerinitiatief/Werkgroep Januari 2026

INHOUDSOPGAVE

Inleiding Dankwoord	2
Burgerinitiatief Ambitie	2
Wildemanskruid (Latijn: Anemone Pulsatilla Vulgaris)	3
Uitsterving	4
Herintroducties	4
Locaties	5
Plantage /Teeltpartners / Vermeerdering	5
Gemeente Oude IJsselstreek Adoptie-Overeenkomst	

Proefvelden	6
Grond Substraat	10
Zaden	11
Planten	14
Bijen / Nectar	15
Bemesting / Herbi-Pesticiden	15
Pers	17
BIJLAGE: Samenwerking: Gemeente Oude IJsselstreek	17
BIJLAGE: Samenwerking : Leverancier Cruydhoeck natuurzuivere inheemse kruiden en planten	18
BIJLAGE: Samenwerking: Levend Archief Zaadbank	18
BIJLAGE: Samenwerking: IVN	19
BIJLAGE: Wildemanskruid als Geneeskrachtige plant	19
BIJLAGE: Dr.E. Mol Artikel jaar 1948; Pleit voor behoud Wildemanskruid en Rivierduinen	23
BIJLAGE: Kruidenboeken: Schloss Anholt 1470 / Floraboek Eichstadt 1613 / FLORA BATAVA 1800	28
BIJLAGE: Geologie Rivierduinen	31
BIJLAGE: Adressen	33
BIJLAGE: Acties / Tijdlijn	

INLEIDING EN DANKWOORD

Hierbij ontvangt u het derde arbeidsdocument van de werkgroep en het burgerinitiatief Wildemanskruid. Wij danken Old Silvolde, Liesbeth Bisterbosch en Bennie van Dillen voor hun waardevolle input. Onze dank gaat ook uit naar de teeltpartners — Kasteel Kemnade, Kasteel Wisch Huize Landfort en Schloss Anholt — voor het uitzetten van onze planten en zaden op nabijgelegen locaties langs de Oude IJssel. Daarnaast bedanken wij Euregio-KFP en Georg Holtmann, en De Rivier Familie Drinkbare Oude IJssel / Aa-strang voor hun steun en ondersteuning.

BURGERINITIATIEF AMBITIE

Onze werkgroep houdt zich bezig met de herintroductie, rewilding, natuurherstel en regeneratie van de oorspronkelijke heemflora en –fauna langs de rivieren in het Driestromenland. Dit landschap vormt het aardkundige fundament van de Oude IJssel | IJssel, de Aa-Strang | Bocholter Aa en de Slinge | Schlinge.

HERINTRODUCTIE VAN BIODIVERSITEIT & DELISTING VAN DE RODE LIJST. Herstel van soorten die van de Rode Lijst Flora & Fauna (IUCN) zijn verdwenen of bedreigd. • Wildemanskruid – Pulsatilla vulgaris Dit plantje komt oorspronkelijk uit de Alpen en de Apennijnen. Na de ijstijd vestigde het zich langs de meest noordelijke Rijnvertakking: de Oude IJssel. In Nederland werd het voor het laatst in 1965 waargenomen. Inmiddels is het in genetisch zuivere vorm heringevoerd en opnieuw gevestigd • Akker-viooltje Viola Arvensis • Zandhagedis Deze soort kan zich in rivierduinen over 60 km verspreiden — dwars door Nederland én Duitsland. • Europese Blauwe Edelkreeft Vroeger veel gevangen rond Anolt-Gendringen-Hardenberg. Ons doel is deze soort hier opnieuw te introduceren en duurzame populaties te bevorderen. **LANDSCHAP EN BOOMFLORA** Na de voorlaatste ijstijd (± 11.700 jaar geleden) zijn de huidige rivierduinen ontstaan. Al circa **11.000 jaar begeleiden kruiden, heembomen en struiken de oevers van de rivieren in het Driestromenland. Soorten die met name gaan opkomen: • Zwarte populier • Zwarte els • Berken en meidoorns. Wij zetten in op herbebossing met zwarte elzen en zwarte populieren langs de rivieren, met duidelijke doelen: ✓ Eetbare dijken en oevers, ✓ Levende rivieren, ✓

Dijkstabilisatie, ✓ Schaduw en verkoeling, ✓ Windvang ✓ Waterzuivering, ✓ Waterberging. Het is tijd om deze oorspronkelijke rivierbomen weer terug te brengen!

ONS WENSBEELD VOOR HET DRIESTROMENLAND De natuur reinigt ons water via groene oevers en natuurlijke moeraszones. Rivieren krijgen hun oorspronkelijke morfologie terug: • meanderende lijnen, • moerassen en sponszones die water vasthouden, • bloeiende, eetbare oevers, • vistrappen voor migrerende vissoorten, • en minimaal 3 % extra herbebossing. Beton eruit — natuur erin. Rivierzones worden weer wetlands. Van open riool naar levend ecosysteem: zuiveren, vergroenen, water vasthouden en ecologisch verbinden.

WILDEMANSKRUID (LATIJN: ANEMONE PULSATILLA VULGARIS)

IVN-Plantenjager Bennie van Dillen: "Je moet niet accepteren dat een plant uitsterft!!! Hoe ziet de wereld er uit als we dit overal laten gebeuren?"

Uitgestorven in 1965 in Silvolde. Terug op Rivierduinen Silvolde.

Vroegbloeiende plant. Oude naam Paasbloem. Paasberg (poas van de bloemen). Bloem die rond Pasen bloeide.

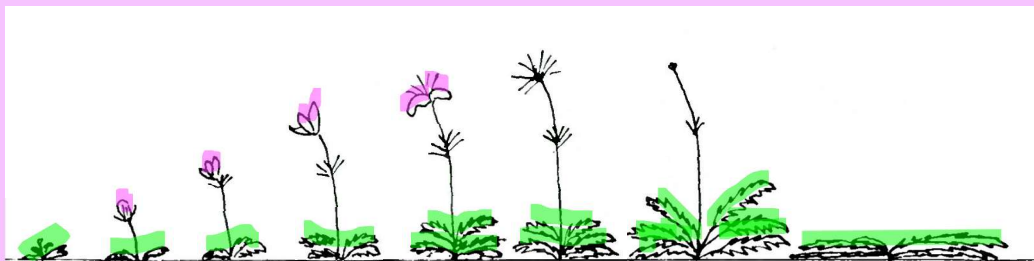

Door het gewicht gaat de kelk buigen en wordt het een klokje (Pulsatilla=pulsare luiden, kloppen, slaan)

De sterke beharing zorgt voor stilstaande lucht en beschermt tegen hitte en koude.

Februari

Maart-April

Zomer

Herfst Beumer

UITSTERVING

WAAROM NEEMT WILDEMANSKRUID AF NET ZOALS BIJ VELE ANDERE KRUIDEN?

WAAROM VERDWIJNEN ZE OOK OP NATUURLIJKE PLAATSEN? Door de toenemende eutrofiëring (teveel aan voeding) van de bodem als gevolg van hogere stikstof-invoer worden vooral de op stikstofarme omstandigheden gespecialiseerde „Mager-Rassen“ bedreigd. Er zijn te veel voedingsstoffen zoals stikstof- en fosfor. Hierdoor ongewenste veranderingen in het ecosysteem van b.v. bijen pollen nectar.

HERINTRODUCTIES

HERINTRODUCTIE BIODIVERSITEIT SILVOLDE DE-LISTING REDLIST

Rode lijst Flora Fauna IUCN van verdwenen of bedreigde soorten.

Pogingen tot herintroductie op de Kruussenberg /Beltermansmölle

LOCATIES

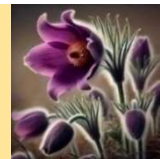

Wij zoeken locaties waar we kunnen afplaggen om rodelijstsoorten en typische heemnatuur terug te brengen.

PLANTAGE TEELTPARTNERS / VERMEERDERING

KASTEEL KEMNADE WIJNBERGE WAALSE WATER Overdracht Wildemanskruid aan Jonkheer Willem Beelaerts Van Blokland

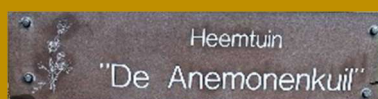

KASTEEL LANDFORT MEGCHELEN Overdracht Wildemanskruud Oude IJssel Wildemanskruud (*Anemone Pulsatilla Vulgaris*)

KASTEEL WISCH TERBORG: Overdracht Wildemanskruid (*Anemone Pulsatilla Vulgaris*) aan jonkheer Philip Vegelin.

PROEFVELDEN

Hoogte NAP 20 meter.

Een heuvel biedt grote variatie in hoogte met verschillende hellingsrichtingen (noord, zuid, oost, west). Daardoor ontstaan uiteenlopende leefomstandigheden die diverse biotopen, habitats en microklimaten mogelijk maken. Deze variatie ondersteunt een rijk spectrum aan planten, dieren en micro-ecosystemen. Door de variatie in zoninstraling,

temperatuur, wind en vochtigheid over relatief korte afstanden ontstaan duidelijke ecologische verschillen:

- Zuidhellingen zijn meestal warmer en droger doordat ze meer zon ontvangen.
- Noordhellingen blijven koeler en vochtiger.
- Beschutte hellingen hebben vaak andere microklimaten dan blootgestelde hellingen. Omdat temperatuur, waterbeschikbaarheid en lichtintensiteit per positie op de helling variëren, ontstaan op een heuvel vaak meerdere, ecologisch verschillende biotopen. Dit leidt tot:
- Variatie in leefomstandigheden voor verschillende soorten.
- Differentiatie in bodem- en watercondities langs de helling.
- Toenemende soortenrijkdom door de combinatie van uiteenlopende niches. Er is ook een hoogteafhankelijke verandering van soorten: wat goed groeit aan de voet van de heuvel, gedijt vaak niet bovenop en omgekeerd. Deze variatie in hoogte, hellingsrichting en microklimaat zorgt samen voor een rijkere biodiversiteit.

Gewenste zuidhellinkjes, Wildemanskruid heeft behoefte aan een schrale zanderige helling.

Afplaggen toplaag 20cm diep. Onderste zand wordt na afplaggen naar boven gehaald. Niet dieper dan 40cm. De plaggenvormen de heuvel en worden met zand toegedekt.

Infobord: Proefveldje voor herintroductie Wildemanskruid (Anemone Pulsatilla Vulgaris). Plantjes die hier in 1965 zijn uitgestorven en hier in 1965 voor het laatste in Nederland gezien werden.

KADASTRALE SITUATIE: Gemeente is eigenaar van het terrein met bestemming: Groenstroken. Van de ooit reservaatfunctie KNNV van 1918, Ministerie CRM en Staatsbosbeheer is geen sprake meer,

IBC container 1000 liter water (kalk toevoegen)

VARIETEIT VELDIES Invulling veldjes, Diverse inzaai-variaties: met voornamelijk wildemanskruid (Anemone Pulsatilla Vulgaris) van 9 genen-bronnen. Met en zonder kalktoevoeging; met zwarte grond; niets doen braak laten liggen kijken wat er opkomt. De bult geeft straks diverse habitats, lei-luwzijde, schrale of betere grond; wel / niet gekalkt etc. Teelt binnen/buiten. Met en zonder koudebehandeling van de zaden.

*INDELING PROEFVELDIES / GENUS / ZON / VOEDING / VLAK-HELLING/ARMER-RIJKE/ONBEHANDELD
BEHANDELD*

9 SOORTEN ZADEN WILDEMANDKRUID ANEMONE PULSATILLA VULGARIS

Vulgaris=meest voorkomende > paars bij wildemanskruid.

	VLAKKE BED	HEUVEL	LUWZIJDE	LEIZIJDE	ONBEHANDELD^	BEHANDELD**	ZAAD	PLANT	KOELKAST J/N	Binnen / Buiten
Genus 1										
Genus 2										
Genus 3										
Genus 4										
Genus 5										
Genus 6										
Genus 7										
Genus 8										
Genus 9										
Genus 10		Niets doen kijken wat er spontaan opkomt								

*) Onbehandeld: Geen kalkgift

**) Grondverbetering zwarte substraat

LICHTE APPARATUUR TEGEN VERDICHTING VAN DE BODEM:

Loon-en grondverzetbedrijf Gerard Buiting F.B.Buiting

Egginkstr. 1a 7064KC Silvolde M: 06 536 654 73 E: info@buitingsilvolde.nl

Vanuit de ingang maken we de proefveldjes aan de rechterzijde van het pad, Lijn tankstation, we blijven ver weg van de Japanse Duizendknoop.

Fa. Buiting Silvolde maakt met de graszoden een heuvel midden in de cirkel. Hierdoor ontstaan verschillende biotopen voor het wildemanskruid. Luw-en lijzijde. Zon Schaduw/Droog-Vochtig. Tevens wordt her gras onderdrukt. Gesloten grondbalans: geen grond toevoeren en niet afvoeren.

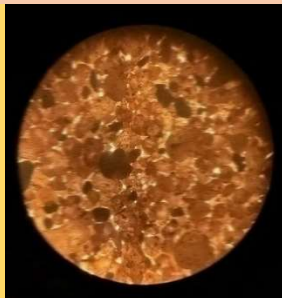

De zaden hebben een koude prikkel nodig om te gaan kiemen.

Aan de rand van de buitencirkel wordt ratelkruid ingezaaid om te voorkomen dat het gras naar binnen komt. Ratelkruid parasiteert op de wortels van gras.

GROND SUBSTRAAT

Rivierduinzand zijn afgeronde korrels. Kogeltjes waar je niet mee kunt bouwen maar wel kunt stakadoren. Doordat er door ijs en permafrost weinig of geen planten waren, die de bodem vastlegde, waaide het zand langdurig rond en verloor de scherpe kanten van het Rijnzand.

Myceliumdraden. Een theelepeltje bevat 10 Km draden.

ZADEN

VERMEERDERING Wildemanskruud vermeerderd zich door de vorming van zaad. De vrucht is een dopvrucht, waaraan de lange behaarde stijl blijft zitten. Die levert een bijdrage aan de verspreiding door de wind. Eenmaal op de grond gelegen gaat de verdroogde stijl zich onder invloed van vocht en droogte krommen en strekken en boort, als de gelegenheid zich voordoet, de vrucht in de grond. Voor het geval dat de penwortel afsterft, vormen zich eventueel nieuwe planten uit de wortelstokken. Wij stellen natuurlijk hoge eisen aan wat we gaan vermeerderen en herintroduceren. Wij willen genetische vervuiling en floravervalsing voorkomen door aandacht voor soortenechtheid en bronzaden. We willen zo dicht mogelijk bij de wilde vorm uitkomen, Doordat er meer oevergemeenten mee gaan doen kunnen er grotere teelten worden opgezet. Met de Stichting "Het Levend Archief" kunnen we de genetische diversiteit van inheemse plantensoorten robuuster maken. Ons "Burgerinitiatief Wildemanskruud" neemt verantwoordelijkheid. Het wil kennis delen en vermenigvuldigen door samenwerking tussen partijen. Zij kan bij het substantieel verzamelen van en beschikbaar maken van de rode-lijst-planten. Gebiedseigen mengsels ontwikkelen. Het teeltproces is ingesteld op vermeerdering met enthousiastelingen in de oevergemeenten IJssel-Aa-Slinge. Het worden teeltpartners bij herintroductie, rewilding, natuurherstel en regeneratie van de oorspronkelijke heemflora en -fauna langs de rivieren in het Driestromenland. Dit landschap vormt het aardkundige fundament van de Oude IJssel | IJssel, de Aa-Strang | Bocholter Aa en de Slinge | Schlinge.

nn

GENUS 1-10

DATUM:	SEPTEMBER 2025
NAAM NEDERLANDS:	WILDEMANSKRUID / ALPENROSE / KUCHENSCHELLE / KUHSCHELLE
NAAM LATIJN:	ANEMONE PULSATILLA VULGARIS RANUNCULACEAE (RANONKELFAMILIE)
ZAAIEN POTEN:	MAART / KIEMTIJD: 1-6 WEKEN / IN OKTOBER UITPOTEN / MEERJARIGE PLANT
ZON / LICHT:	PLANT VOOR OPEN RUIMTE / ZON: (TEMPERATUUR-23.4 TOT 26.1°C)
GROND:	KALKHOUDENDE GRASLANDEN MATIG VOEDSELRIJK / DROGE-VOCHTHOUDEND GROND
BLOEI:	MAART TOT MEI / VÓÓR DE BLOEI 5-20 CM HOOG EN GROEIT DAARNA DOOR TOT 40 CM HOOG
LOKATIES:	LANDFORT MEGCHELEN / KASTEEL WISCH TERBORG / KASTEEL KEMNADE
	WIJNBERGEN/ SCHLOSS ANHOLT, ANEMONENKUIL SILVOLDE

Met de haren kunnen de zaden zich **in** en **op** de grond verplaatsen. Ze gelijken menselijke beweeglijke spermacellen.

KWEEKEN VERMEERDEREN ZAAIEN, PLANTEN DE KOUDEBEHANDELING WILDEMANSKRUID (PULSATILLA VULGARIS)

Wat is koudebehandeling (stratificatie)?

Veel wilдемanskruid-zaden hebben een koude, vochtige periode nodig voordat ze goed kiemen. Deze periode boots je de winter na en heet koudebehandeling of stratificatie. Zonder deze trigger kan kieming traag of onregelmatig zijn.

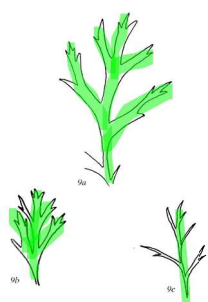
 Stap-voor-stap – Zaaïen en stratificeren

1. Wanneer zaaïen • Najaar (buiten): Zaaï de zaden direct buiten op de uiteindelijke plek — de winterkou zorgt vanzelf voor stratificatie en de zaden kiemen in het voorjaar. • Lente/binnen: Zaaï binnenshuis; als na 2–4 weken geen kieming komt, stratificeer je de zaden kunstmatig in de koelkast.
2. Koudebehandeling (koelkast-stratificatie) Wat je nodig hebt: • Zaden • Vochtig maar niet nat mengsel (bijv. zand of potgrond) • Zakjes of kleine potjes • Koelkast op $\pm 3\text{--}5^\circ\text{C}$ Zo doe je het: 1. Meng zaden met vochtig medium in een bakje of zakje. 2. Sluit af en zet 2–4 (soms 8–12) weken in de koelkast. 3. Na de koudeperiode: zaaï bij ca. $10\text{--}18^\circ\text{C}$. Tip: als er na de eerste koudeperiode nog weinig kieming is, kan een langere koudebehandeling helpen.
3. Zaaïen • Indien binnen: Zaaï zaden ondiep op licht vochtig medium; druk ze licht aan. • Indien buiten: Zaaï zaden op de oppervlakte van de grond en dek zeer licht af — ze hebben licht nodig om te ontkiemen. • Kiemtemperatuur: ca. $10\text{--}18^\circ\text{C}$. • Kiemtijd: 2–6+ weken, soms langer bij koel weer.
4. Uitplanten en verzorging • Kies een zonnige plek met goed doorlatende, liefst kalkrijke grond. • Houd de grond gelijkmatig vochtig maar niet drijfnat. • Als de zaailingen groot genoeg zijn, verspeen of plant ze uit met voldoende afstand.

📌 Samengevat ✅ Wildemanskruid heeft vaak een periode van koude stratificatie nodig voor betrouwbare kieming. ✅ Je kunt dit natuurlijk buiten laten gebeuren (najaar-zaai) of kunstmatig in de koelkast. ✅ Zaai ondiep, kies een goed doorlatende plek en voorkom te natte grond.

PLANTEN

De dikte en de bladbreedte van de blaadjes is afhankelijk van de bodem

9a: Biologische-dynamische teelt

9b, Wildemanskruide op kalkbodem

9c: Wildemanskruide op kiezelbodem

BIJEN /NECTAR

Met zijn bloeiperiode in maart en april is het Wildemanskruide een van de vroege bijenplanten. Als het in die tijd warm genoeg is, valt er veel nectar en stuifmeel op de bloemen te halen. Niet meer inheems Wildemanskruide behoort tot de grote Ranonkelfamilie (Ranunculaceae). Pulsatilla is een van de 50 geslachten van de familie. Het telt 25-30 soorten die grotendeels hun

natuurlijke groeiplaatsen in Centraal- en Oost-Azië hebben liggen. In West-Europa komen 6-7 soorten 70 voor. Tot halverwege in de vorige eeuw was het Wildemanskruide in ons land nog inheems en groeide hoofdzakelijk langs de Oude en Gelderse IJssel. Nu vinden we de plant alleen nog maar in cultuur als sierplant in de tuinen. De plant heeft veel stuifmeel. De plant heeft een penwortel met vertakte wortelstokken. Bladeren zijn er in twee soorten: wortelbladen en stengelbladen. De wortelbladen hebben een lange steel en staan in een rozet. De bladschijf is dubbel geveerd en heeft een sterke beharing. De stengelbladen staan bij elkaar aan het eind van de bloeistengel. Ze zijn niet gesteeld en aan de voet met elkaar vergroeid. Zowel de bloeistengel, meestal één per plant, als de stengelbladen zijn ook weer voorzien van een dichte beharing. In het prille knopstadium van de bloem omsluiten de stengelbladen de bloemknop. Een bloemkelk en een bloemkroon zijn niet duidelijk van elkaar te onderscheiden. Een bloem heeft twee kransen van drie bloemdekbladen, donkerviolet en aan de buitenzijde zacht behaard. Rond een groot aantal dicht opeen staande stampers ligt een brede krans met vele meeldraden. Een bloem kan wel 300.000 stuifmeelkorrels produceren. De bloemen zijn proterogyn, dat wil zeggen dat de stempels rijp zijn voordat het stuifmeel in een bloem ter beschikking komt. Een ontwikkeling waardoor zelfbestuiving zo veel mogelijk wordt tegengegaan. Dat gebeurt ook door de stand van de meeldraden ten opzichte van de stampers, want tijdens de bloei buigen ze naar buiten. Zoals bij veel andere lentebloemen komt het stuifmeel in de voormiddag vrij. De helmhokjes van de meeldraden die tegen de stampers liggen en die langs de buitenzijde van de meeldradenkrans gaan het laatst open. Een mooie ontwikkeling want als bestuiving uitblijft, buigen de lange stijlen om en bestaat er alsnog een kans op vruchtzetting door zelfbestuiving. Nectariën In de literatuur komen we vaak de vermelding tegen dat Pulsatilla geen nectar geeft. Een deel van de soorten levert inderdaad geen nectar. Het Wildemanskruide doet dat echter wel en dan op een bijzondere plaats. Langs de buitenzijde van de meeldradenkrans staan korte steeltjes met een ronde kop. Het lijken net korte meeldraden en ze worden daarom ook wel staminodiën genoemd. Daarop liggen de nectariën, zowel op de kop als op het steeltje. Een nectar peurende bij loopt rond langs de buitenzijde van de meeldradenkrans. De bij op de foto hield zich tijdens de fotosessie niet aan de regel van bloemvastheid: ze wisselde het stuifmeelverzamen op Blauwe druifjes af met een bezoek aan het Wildemanskruide om nectar te puren.

BEMESTING / HERBI-PESTICIDEN

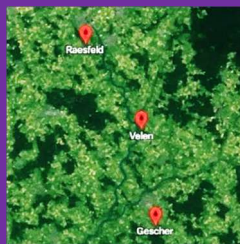
Wildemanskruud is een kalkminnende plant. 1x per jaar op 0,8 kg per 10 m². Ontzuring Groene BIO-Kalk 15% magnesium. Het heeft een langdurige werking, gaat verzuring van de bodem tegen en zorgt voor een betere opname van voedingsstoffen. Daarnaast is het rijk aan magnesium, wat resulteert in een groenere bladkleur. Voornamelijk zandgronden kunnen na verloop van tijd verzuren. Wanneer het beste bekalken? Kalk kun je van september tot mei strooien, maar de beste periode is tussen half oktober en half februari. Door de vele regens of de sneeuw lost de kalk dan gemakkelijk op en dringt hij snel de bodem in. Eén gift per jaar is doorgaans voldoende.

Kalk voor de kalkminnende Wildemanskruud.

Kalk in de rivieren van Driestromenland:

Kalkarme en kalkrijke rivieren in Driestromenland.

Fe

Ca

Driestromenland, aardkundige fundament: Oude IJssel | IJssel, de Aa-Strang | Bochofter Aa en de Slinge | Schlinge. De ene rivier heeft weinig kalk de ander meer: 3 Rivieren met drie verschillende kwaliteiten. IJzerhoudend of kalkhoudende. De rivieren 'likken' aan verschillende bodemlagen: Muschkalkgroeve van Winterswijk en de kalkzandsteen van Westmünsterland. • Oude IJssel / IJssel:→ IJzerrijk, matige hardheid, gevoelig voor zuurstoftekort, soms troebel. • Bochofter Aa:→ Gemengd karakter, zowel ijzer als kalk, matige waterkwaliteit door landbouw. • Slinge / Schlinge:→ 'Likken' aan de lagen van het Oost-Nederlands plateau en de lagen van de Kalkzandsteen van West Münsterland. Hard en helder water, vaak hogere pH, geschikt voor kalkminnende soorten.

PERS

PERSAANDACHT:

DAGBLAD DE TROUW JOURNALIST Wim Eikelboom: Gaat maart 2026 een artikel schrijven als de planten in de bloei staan.

TV VROEGE VOGELS IS GEÏNTERESSERD vroegevogels@bnnvara.nl dhr. Daniels

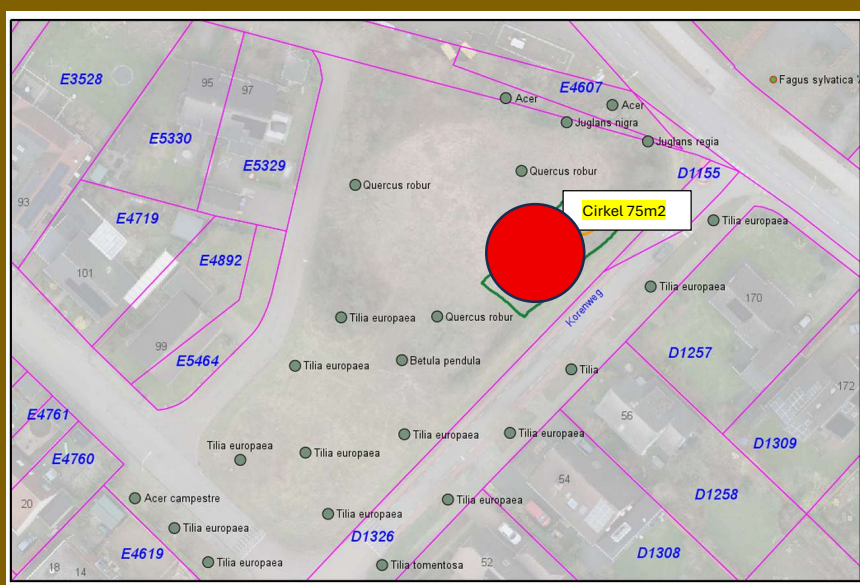
DE GELDERLANDER Mevr.Rademakers JOURNALIST De Gelderlander woont naast de Anemonenkuil en wil er over schrijven, M.rademaker@gelderlander.nl

BIJLAGEN

BIJLAGE: SAMENWERKING GEMEENTE OUDE IJSSELSTREEK

Plantenjager-bioloog IVN-er Bennie van Dillen en Christel Venhoven, Dirk Kolkman en Marco Immink-Megens

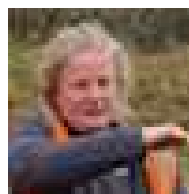

Merlijn de Jonghe is werkzaam bij de gemeente Oude IJsselstreek als **Beleidsuitvoerder Landschap en Groen**. Gemeente Oude IJsselstreek Merlijn de Jonghe | Beleidsmedewerker Landschap en Groen Team Duurzame Ontwikkeling Postbus 42 7080 AA Gendringen Staringstraat 25 7081BN Gendringen Tel: (0315) 292 292 Werkzaam op: maandag, woensdag, donderdag en vrijdag www.oude-ijsselstreek.nl E: m.dejonghe@oude-ijsselstreek.nl

Dirk Kolkman Dirk Kolkman is werkzaam bij de gemeente Oude IJsselstreek in de functie van adviseur groen & spelen (ook wel groenbeheerder genoemd). Hij houdt zich bezig met het beheer van groenvoorzieningen en speelplekken binnen de gemeente. U kunt contact met hem opnemen over zaken die hiermee te maken hebben. Contactgegevens Telefoon: (0315) 292 188 of 0643442536 E-mail: d.kolkman@oude-ijsselstreek.nl

Wijkbeheerder Silvolde: Christel Venhoven openbare groenvoorziening, onderhoud van bomn.

AANDACHTSPUNT: Bij schouwing van het terrein, op dd 10 december 2025, zien we dat de Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*, volop aanwezig is op dit terrein. Het proefveldje wordt gekozen ver uit de buurt hiervan. Zie kaart

BIJLAGE: SAMENWERKING LEVERANCIER CRUYDTHOECK NATUURZUIVERE INHEEMSE KRUIDEN EN PLANTEN

CRUYDTHOECK INHEEMSE ZADEN

De

Eigenaren van Cruydt-Hoeck zijn Jasper Helmantel en Joanneke Bijkerk. Cruydt-Hoeck is een inheemse zaden en plantenkwekerij. Jeltje Stam. Cruydt-Hoeck is een inheemse zaden- en plantenkwekerij met een missie: impact maken voor biodiversiteits herstel inheemse planten van autochtone herkomst zijn het meest waardevol voor insecten. Op onze kwekerij kweken, oogsten en schonen we inheemse zaden van autochtone herkomst voor wildebloemenweides. Met meer dan 50 medewerkers, 60 hectare en meer dan 45 jaar ervaring is Cruydt-Hoeck dé leverancier voor jouw project waar biodiversiteit het doel is. Waarom doen we wat we doen? Biodiversiteit maakt leven mogelijk, zonder gaat niet. De biodiversiteit is essentieel voor het in stand houden van ecosystemen en daarmee een gezonde leefomgeving. Hoe werken wij? Genetische diversiteit en soortechtheid zijn heel belangrijk binnen ons proces. Zo hebben we niet alleen verschillende inheemse plantensoorten, maar proberen we ook diversiteit aan wilde genen te hebben en te houden. Team Cruydt-Hoeck

SAMENWERKING: ZADENBANK HET LEVEN ARCHIEF

Nationale zadenbank als backup van de natuur. Het **Levend Archief** verzamelt zaden van inheemse plantensoorten in de zadenbank. <https://hetlevendarchief.nl>

BIJLAGE: Samenwerking: IVN / KNNV DOETINCHEM

Bennie van Dillen IVN-plantenjager-bioloog. OLDENBARNEVELDTSTRAAT 7 6828 ZM ARNHEM

FRANK VAN DE BERG IVN / VOORZITTER BOMENGROEP 0031 6 402 56 396 0031 641 28 34 88

Wil Paulus IVN: ppaulus116@gmail.com

Henk ten Brinke(KNNV-afd. Doetinchem)

BIJLAGE: WILDEMANSKRUID ALS GENEESKRACHTIGE PLANT

ANEMONENKRAUT. DL

Das Kraut ist warm und trocken,
es ist gut an dem Ort (also passend dort),
es wächst auf sehr sonnigem und unfruchtbarem Boden.
Es hat einen scharfen und beißenden Saft.
Wenn man den Saft auf die Haut legt,
brennt er und macht die Haut rot.
Trinkt man den Saft mit Wein,
dann vertreibt es den Schleim aus der Brust
und stärkt die Lungen.
Wird das Kraut zerstoßen
und auf Geschwüre und unreines Fleisch gelegt,
so reinigt es die Wunden
und lässt das Fleisch bald gesunden und wieder
wachsen.
Aber man soll es nicht viel anwenden,
denn es ist von Natur aus sehr heiß
und schadet schwachen Menschen
und Kindern.

ANEMOONKRUID. NL

Het kruid is warm en droog,
het is goed op die plaats,
het staat op zeer zonnige en onvruchtbare grond.
Het heeft een scherp en bijtend sap.
Als men het sap op de huid legt,
dan brandt het en maakt het de huid rood.
Drinkt men het sap met wijn,
dan verdrijft het het slijm uit de borst
en versterkt het de longen.
Wordt het kruid gestoten
en op zweren en onrein vlees gelegd,
dan reinigt het de wonden
en laat het het vlees snel genezen.
Maar men moet het niet veel gebruiken,
want het is van nature erg heet
en schaadt zwakke mensen
en kinderen.

PULSATILLA BEHOORT TOT DE BELANGRIJKSTE MEDICINALE PLANTEN VAN DE KRUIDENGENEESKUNDE EN WORDT IN UITEENLOPENDE THERAPIERICHTINGEN GEBRUIKT.

Anemonen (Ranunculaceae — Ranonkelfamilie). PULSATILLA / ANEMONE PRATENSIS:

Soorten: paarse anemoon (A. pulsatilla), berganemoon (A. alpina), sledanemoon (A.

multifida), prairie-anemoon (A. patens).

CHEMISCHE BESTANDDELEN: cardionologisch werkende glycosiden; etherische oliën; saponinen. DELEN VAN DE PLANT: Verse bloeiende planten, vooral de bovengrondse delen van de plant. Verzameltijd: lente. DOSERINGSVORMEN: Alleen verse planten; de tinctuur wordt bereid uit de verse plant. TOEPASSINGEN Alleen symptomatisch (uitwendig) als kompres bij pijnlijke en ontstoken ogen; in combinatie met kamille als oogspoeling. Verder als gorgelmiddel bij ontstekingen van de mond- en keelholte.

Werkingsgebied Endocriene stoornissen zoals amenorroe (uitblijven van de menstruatie), hypomenorroe (zwakke menstruatie), menstruatiestoornissen; nerveuze aandoeningen; hoofdpijn; slapeloosheid; neiging tot huilen ten gevolge van zenuwzwakte. Toepassing bij vrouwen, kinderen en gevoelige mensen.— Middel tegen zenuwzwakte. Anemone pratensis L. (Prairie-anemoon) Bij het drogen wordt proto-anemonine omgezet in

anemonine (een niet-toxische stof). Uit de verse plant kan door gisting echter opnieuw proto-anemonine ontstaan (zie Ranunculaceae, p. 97). De therapie richt zich vooral op de regulering van de hypofysenfunctie. In de kruidengeneeskunde wordt Pulsatilla als een typisch “vrouwelijk middel” beschouwd, met name bij menstruatiestoornissen, pijnlijke menstruatie en aandoeningen van het voortplantingssysteem.

Bij aandoeningen van het spijsverteringskanaal, de lever en de galorganen wordt de plant minder vaak toegepast. In de homeopathie wordt Pulsatilla in het bijzonder gebruikt bij verkoudheden, loopneus, sinusitis, hooikoorts, bronchitis, spijsverteringsstoornissen, slapeloosheid, nerveuze zwakte en hoofdpijn.

De farmacologische werking van Pulsatilla wordt hoofdzakelijk toegeschreven aan de saponinen en etherische oliën, die een slijmvliesprikkelende en antibacteriële werking hebben. De cardionologisch werkende glycosiden hebben een invloed op de bloedsomloop en de hartfunctie.

Pulsatilla behoort tot de belangrijkste medicinale planten van de kruidengeneeskunde en wordt in uiteenlopende therapierichtingen gebruikt. Het werkzame spectrum is zeer breed en omvat niet alleen lichamelijke, maar ook

PULSATILLA BEHOORT TOT DE BELANGRIJKSTE MEDICINALE PLANTEN VAN DE KRUIDENGENEESKUNDE EN WORDT IN UITEENLOPENDE THERAPIERICHTINGEN GEBRUIKT.

Wortels Wildemanskruid voor geneeskundige tinctuur.

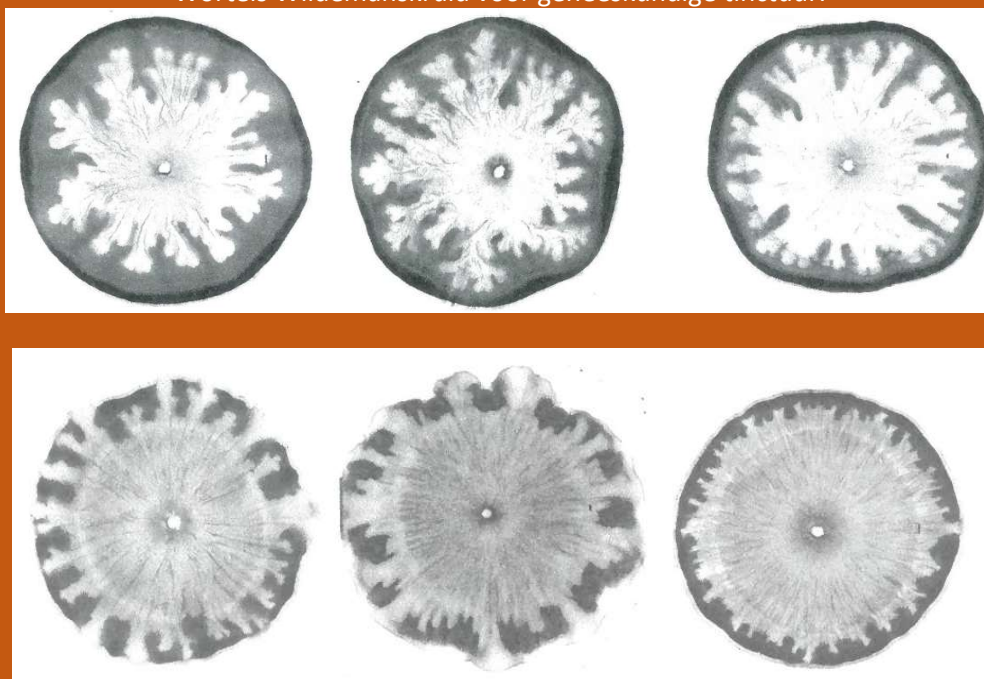

Foto worteldoorsneden onder de microscoop. Uit de wortels worden geneeskrachtige medische tincturen ,bv. Weleda, gewonnen voor diverse aandoeningen.

PULSATILLA VULGARIS EN PULSATILLA PRATENSIS – EEN VERGELIJKING

WERKPLAATS-VERSLAG Tot de eerste lenteboden behoort de knoopkruidsoort Pulsatilla vulgaris. Ze raakt het hart wanneer zij na het smelten van de sneeuw nog op kale weiden met haar opvallende bloemen verschijnt. Wat is dat voor een merkwaardige plant?

In Midden-Europa bestaan er 7 verschillende soorten Pulsatilla, die zowel als geneeskrachtige planten als ook als kalkminnende soorten voorkomen. De grootbloemige Pulsatilla vulgaris, de (gewone) knoopkruidsoort, is bekend, evenals de kleinbloemige Pulsatilla pratensis, het knikkende weide-knoopkruid. Deze laatste houdt van

zanderige bodems en komt meer in Oost-Europa voor, hoewel beide soorten hun grootste verspreidingsgebied tussen hen in hebben.

Onder de naam *Herba Pulsatillae* worden twee soorten samengevat (Farmacopee B.6). In de Duitse Homeopathische Farmacopee uit 1934 wordt *Pulsatilla pratensis* zelfs volledig uitgesloten, omdat men naar een homeopathisch eenzijdige kant had gekeken en die soort als afwijkend beschouwde. Later werd het opnieuw toegelaten. Daarbij werd onderscheid gemaakt tussen die twee soorten en vooral gekeken naar de menopauzale aspecten. Pas sinds 1991 wordt *Pulsatilla vulgaris* opnieuw opgenomen.

In WALA en Weleda werden tot nu toe mengpreparaten van beide soorten gebruikt.

Bij WALA bestaat al geruime tijd een werkgroep die zich bezighoudt met de groeisystemen en substantieprocessen van geneeskrachtige planten, om hun bijzonderheden beter te leren begrijpen en van daaruit de toepassingsmogelijkheden te verdiepen.

Tijdens eerdere studies bleek dat de bladeren nauwelijks te onderscheiden zijn, maar dat de bloeiwijze opvallend verschillend is. Terwijl *Pulsatilla pratensis* al aan het begin van de vegetatieperiode bloeit – wanneer het gebied pas net nieuw leven begint te vertonen – ontwikkelt *Pulsatilla vulgaris* zich duidelijk later en opent dan grote, licht-violetkleurige bloemen met zes bloembladen. De in de stevige wortelstok opgeslagen stoffen maken het mogelijk dat zij al in maart rijkelijk kan bloeien, op een tijdstip waarop de rest van de vegetatie net ontwaakt. Rond de bloemknoppen bevinden zich harige omhulsels die 's winters de ademorganen in zich terugtrekken en hun temperatuur kunnen laten dalen tot 10°C onder de buitentemperatuur. De bloem biedt bijen en hommels een uitnodigende ruimte.

Opvallend is het steeds verder openende bloemoppervlak met een opmerkelijke kleurwerking: de diepe klok wordt omringd door een heldergele, wit behaarde, sterk contrasterende kraag, waarvan de binnenzijde met fijn glinsterend stuifmeel bedekt is. Bij warm weer kan de bloem sterk geuren. Bij zonnig weer openen de kelkbladen zich. Wanneer het weer omslaat sluiten zij zich, en na een regenbui tonen zij zich opnieuw.

Bij *Pulsatilla pratensis* verandert kleur, kroon en knooppaartheid door de dag heen. Zodra de knop iets is geopend, zakt de bloemsteel in en buigt de bloem – in tegenstelling tot *Pulsatilla vulgaris* – bruingeel naar beneden en is dichte behaard. (Deze bruine kleur geldt alleen voor *Pulsatilla pratensis nigricans*.) De derde vorm *Pulsatilla pratensis* met openstaande bloemen is thuis in de Slavische gebieden. Deze vorm staat meer rechtop.

Op een zonnige dag kan men waarnemen dat bij al deze soorten de bloem tijdens de bloeitijd van vorm verandert. De open bloem presenteert zich eerst met naar buiten gebogen bloembladen. Wanneer zij door bijen wordt bezocht en bestoven, verlengen de stijlen zich en drukken het verwelkende bloemblad naar buiten, zodat uiteindelijk een grote stralende vruchtbol ontstaat. *Pulsatilla pratensis* behoudt daarbij tot het volledig afrijpen zijn knikkende houding, terwijl *Pulsatilla vulgaris* aan het einde zich trots recht opricht. In de vruchtsituatie lijken beide soorten sterk op elkaar, *P. pratensis* heeft echter langere en harigere stijlen.

Intussen zijn ook de bladeren sterk uitgegroeid en ziet men fijne, zachte, donkergroene samengestelde bladeren die met de grote harige “vruchtbollen” een beeld vormen waarin de menselijke ziel meebeweegt. In eerste instantie lijken de vruchten stevig, maar dan toch licht, alsof zij alleen door de lange stijlen worden gedragen. Men merkt dat de vruchten – net als paardenbloemzaden – zich door bewegingen van wind en haren steviger vastgrijpen.

Ook bij de verwerking valt bij beide soorten de sterk prikkelende smaak van de verse plant op, waarvan het sap makkelijk op de tong terechtkomt. Het lijkt erop dat *Pulsatilla pratensis* hier scherper werkt. Tijdens het koken verliest zich de bijtende smaak en ontstaat een milde substantie, die bij beide soorten vrijwel gelijk is.

Onderzoek (Steigbild) aan verschillende plantendelen bracht onverwachte resultaten:

De beelden van de wortelextracten lijken sterk op elkaar, grote verschillen ziet men echter in blad- en bloembildeigenschappen.

Pulsatilla vulgaris toont een duidelijk gebundelde bloemstructuur. De pH-waarde van het waterige extract ligt met 5,3 lager dan die van het bladextract (5,5). Dit is ongebruikelijk, aangezien de karakteristieke bloeikracht zich sterker richt op de substanties van de wortel- en bladkrachten dan op die van de bladeren. *Pulsatilla vulgaris* concentreert de krachten zichtbaar op de bloem, die bijzonder door de zon is gericht. Dit werkt ook geneeskrachtig zo, zoals bij cyclamen te zien is. Het bladbeeld is daarentegen meer open en licht.

Pulsatilla pratensis toont daarentegen in de bloembeelden eerder een “normaal” patroon. De pH-waarde van het bladextract (pH 5,6) ligt hoger dan die van het bloeiextract (pH 5,2) en ligt dicht bij de wortel. Het beeld van de bloem lijkt sterker met de aarde verbonden.

Hier lijkt een proces zichtbaar te worden dat de vroege ontwikkeling van de bloem beïnvloedt en haar daarmee minder opent voor de zonnesfeer. Dit wordt ook bevestigd door de hoger doorgesloten bladeren na de bloei. Deze soort lijkt meer met de aarde verbonden, terwijl *Pulsatilla vulgaris* zich sterker naar het zonlicht wendt.

Uit deze tot nu toe beperkte waarnemingen kan nog geen duidelijk onderscheid in werkzaamheid voor de mens worden verwacht. Dat vraagt verdere zorgvuldige observatie en onderzoek. We proberen dit werk voort te zetten en zullen daarover opnieuw berichten wanneer er meer ervaringen beschikbaar zijn.

Ruth Mandera – Botanica

Markus Sommer – Arts

Gepubliceerd in: Rondbrief van de Medische Sectie, 1998, nr. 28

WERKBESPREKING OVER PULSATILLA VAN 4-2-1998

Frau Mandera, Frau Dr. Roemer, Herrn Dr. Michels, Herrn Sommer, Herrn Wolf

z. Tn. Herrn Dr. Bieber, Herrn Dr. Strüh, Herrn Selinger, Herrn Soldner

Met betrekking tot therapeutische overwegingen kan mevrouw Mandera's beschrijving van *Pulsatilla* voor de ronde tafel worden aangevuld:

De *Pulsatilla*-bloem ziet er zeer mooi uit, substantieel maar eerder grof en niet verfijnd; dat wijst ook op stagnatie in het stengelgebied. Dit duidt op de voor *Pulsatilla* kenmerkende, niet-doorschijnende, waterige, geelachtig, roomkleurige en milde afscheidingen, die ook een hele tijd kunnen aanhouden. De verfijning en uitrijping in het stofwisselsysteem is onvoldoende. *Pulsatilla* groeit in de kou en is daarbij een krachtige plant. Zo komt in de *Pulsatilla*-grondconstitutie een sterk volhardende en taaie constitutie tot uitdrukking.

Pulsatilla in diepere potenties kan kracht overbrengen bij aanhoudende catarre en tegen infecties die steeds weer terugkomen. Bij de WLAA worden bloem en bloeiblaadjes tot extract verwerkt; doordat het niet zo snel verzuurt, wordt dit zelfs beter dan een bladtoevoeging aangegeven — in het HAB wordt de hele plant genoemd. In het blad, met zijn sterke nervatuur en zachte beharing zoals bij *Protoanemonine*, toont *Pulsatilla* een sterkere “astralisering”, die zich — in tegenstelling tot *Lachesis* — vooral in het bloembekkengebied manifesteert: de plantenstof grijpt meer in.

Behulpzaam is *Bacnideron* bij magnesiumzouten en verstoorde vrouwelijke zijde. Tussen de *Pulsatilla*-plant en *Lachesis* bestaat er een verwantschap doordat *Lachesis* zich nog meer als logisch extreem opstelt. *Pulsatilla* heeft een sterke egotiteit, is overtuigd religieus, innerlijk vurig. Haar pijn is echter niet zo diep — in elk geval bij *Pulsatilla vulgaris* — zij is fantasievol. *Lachesis* heeft een krachtiger stagnatie- en ontladingsmoment, kan sterk depressief zijn, terwijl bij *Pulsatilla* duidelijke onderbuiksymptomen, religieuze waan, en bewust toegebrachte schade kunnen optreden. Beide hebben betrekking op Venus-kwaliteit.

De zaamvorming van *Pulsatilla* laat aan een Malta-census-test denken, waarvoor zij een beproefd geneesmiddel is. *Pulsatilla*-kinderen zijn dromerig en zoetgevooid, blijven bij de moeder aan de rotswand kleven, hebben grote ogen, bidden graag, maar hebben geen huls en zijn niet stevig.

Hoe kan het verschil tussen *Pulsatilla vulgaris* en *pratensis* zich in het geneesmiddelenbeeld uiten? *Pulsatilla pratensis* heeft een sterker benadrukte astralisering: de steel boven de bloem is duidelijk gebogen en richt zich niet omhoog; de bloembladen slaan zich naar buiten open en de kelk sluit zich nogmaals. *Pulsatilla pratensis* heeft haar lichtbetrekking verloren en wendt zich niet langer vertrouwensvol tot haar omgeving. Zij zit vast in chronische droefheid, mogelijk zelfs depressie tot aan suïcidaliteit. Het lijkt erop dat vanaf het begin *Pulsatilla pratensis* ook minder “zoet en hartelijk” is.

Bij *Pulsatilla vulgaris* is de zwavelachtige overvorming in het bladgebied sterker: hier hebben we in het ritmische systeem, door van buitenaf ingrijpende astrale krampen, chronische bronchitis, astma en neuralgieën. *Pulsatilla* in het algemeen is meer zelden zo ijl als ichthys-achtig. Zij heeft een assimilatie-zwakte.

Meneer Soldner heeft meerdere kinderen met ernstige polyartritis met *Pulsatilla*-hoogpotenties genezen; leidend voor de middelenkeuze waren aanvankelijk ernstige pijnlijke kniegewrichtsuitstortingen. Constitutioneel wordt *Pulsatilla* in hogere potentie dan D30 gegeven, versterkend en zeer voorbeeldig werkt D4/6. Wat betekenen de haartjes? Zij verschijnen zilverkleurig, overdreven mooi, niet scherp omlijnd. Dat komt overeen met een glanzende huls rond een zwangere vrouw of een zuigeling: het licht heeft nog geen intrede gedaan in de gestalte en substantie.

Wat is het verschil tussen het gebruik van het bloemenpreparaat en de hele plant? De bloem zou momenteel waarschijnlijk meer op de ziel inwerken; zo helpt zij bijvoorbeeld in D30 acuut bij zenuwinzinkingen. De hele plant zou dieper somatisch en meer constitutioneel moeten werken.

Aanvankelijk wilden de artsen *Pulsatilla pratensis* e planta tota en *Pulsatilla vulgaris* e planta tota in de potenties 6, 12 en 30 voor de praktijkstudie beschikbaar stellen. Dr. G. Husemann, Dr. Stellmann, meneer Soldner, Dr. Michels en mevrouw Dr. Roemer waren hierin geïnteresseerd. In een tweede stap zou het interessant zijn de nieuwe ervaringen te bundelen en de medische differentiatie, vooral tussen de beide *Pulsatilla*-soorten, te verdiepen.

Dr. med. Franziska Roemer — 17.02.1998

**BIJLAGE: DR.E. MOL ARTIKEL JAAR 1948; PLEIT VOOR BEHOUD
WILDEMANSKRUID EN RIVIERDUINEN**

Dr. W. E. de Mol, geleerde met wereldnaam

Achterhoeker van geboorte

— Onder de vele vacatiegangers die de Achterhoek bezoeken, zijn er een aantal die, hier geboren en opgegroeid en later de wereld ingetrokken, als het ware gedreven door een heimwee naar de geboortegrond nog eens weer neerstrijken in de oude vertrouwde omgeving.

Een van hen is Dr W. E. de Mol, de man die op het gebied van de bloembollenveredeling een wereldnaam verworven heeft.

Dr De Mol, die dit jaar terug kan zien op een 40 jarige arbeid op wetenschappelijk terrein, herdenkt tevens het feit dat hij 25 jaar geleden promoveerde te Zürich.

Het kenmerkende van deze geboren Achterhoeker is zijn onafhankelijke geest, waardoor hij zich bij zijn wetenschappelijke arbeid en onderzoeken een grote zelfstandigheid voorbehouden heeft. Daardoor kon hij geheel op eigen initiatief werken, en de richting inslaan die naar zijn inzicht de juiste was.

Dat had tot gevolg dat hij geheel onbekende wegen insloeg en tot resultaten kwam, die de grondslag legden voor geheel nieuwe theorieën niet alleen, maar die ook tot een praktische toepassing leidden die prachtige resultaten opgeleverd hebben.

Zoals hete chter steeds gaat met de „voortrekkers“, voordat hun werk erkenning vindt, moet er strijd geleverd worden en deze strijd heeft Dr De Mol noch voor de wetenschappelijke zijde noch voor de praktische toepassing van zijn ideeën geschuwd. Daarbij was hij trouw aan de wapenspreuk van de Familie De Mol: Ik wroet en vorder.

Zoals reeds aangegeven, dit werk specialiseerde zich op de veredeling van de bloembollen. Na jaren en jaren van speuren en experimenteren is Dr De Mol b.v. gekomen tot de toepassing van Röntgenbestraling van bollen voor het verkrijgen van nieuwe variëteiten. Met Röntgenbestraling van Tulpen b.v. kan bereikt worden dat de bloem groter wordt of de vorm of de kleur verandert. Van de vele nieuwe variëteiten die in totaal veranderd zijn, spreekt wellicht het meest dat van de Parkiet-Tulp Red Champion, die door Röntgenbehandeling in vorm en grootte velerlei verandering heeft ondergaan en haar rode tint gewijzigd heeft in lichter en donkerder rood, in wit met rood, enz.

Hierbij kan opgemerkt worden dat tulpen zich wel het meest eigenen voor deze behandeling. De grote waarde hiervan ligt in het feit, dat deze verandering als het ware in de bol vastgelegd wordt, erfelijk gefixeerd blijft, waardoor dus een geheel nieuwe variëteit ontstaat die blijvend is. Men voelt dat dit van enorme betekenis kan zijn voor de gehele bloembollencultuur. Daardoor staat Dr De Mol bij deze wetenschappelijke onderzoeken in nauw contact met kwekers, terwijl hij te Llimmen in Noord-Holland een kweekplaats ter beschikking heeft die de naam draagt van „Hortus Bulborum“ en die zich vanzelf in een grote belangstelling mag verheugen; ook uit het buitenland.

Veertig jaren natuurvorsen dat tot zo belangrijke ontdekkingen geleid heeft en waarvan de praktische toepassing een zo grote waarde heeft, geeft aanleiding tot herdenken. Daartoe zal een gedenkschrift verschijnen, waarin allereerst uiteengezet wordt het wetenschappelijk fundament, waarop Dr De Mol als het ware zijn verdere onderzoeken heeft gebaseerd. Daaruit zien wij, dat dit al die jaren een onafgebroken rustloos werk van een wel zeer scherp intellect was. Misschien sprak hierbij ook mee een soort natuurlijk instinct, dat z'n oorsprong vond hier in het Achterhoekse land. Want de natuur had van jongsaf de belangstelling van Dr De Mol; hij groeide midden in de natuur op en was er mede vertrouwd en dat geeft de mens een „bepaalde, inslag“. En wanneer dit alles dan tot zo belangrijke resultaten geleid heeft, dat de geleerde een wereldreputatie geniet, ziet, dan zijn wij als Achterhoekers daar een beetje trots geleerde thans nog met zoveel waardering getuigt van zijn schoolopleiding bij meester Nijman en Jansen in Silvolde en later toen het gezin naar Terborg verhuisde bij Van R. Voor blooloog (plant-, dier-, aard- en delfstofkunde) studeerde hij aan de Universiteiten te Amsterdam, Utrecht en Zürich.

Typierend is ook, dat Dr De Mol de eerste botanicus was, die door the Rockefeller Foundation in de gelegenheid werd gesteld om een jaar in Amerika zijn wetenschappelijk inzicht te verdiepen en te verbreden. Het behoeft geen betoog dat het wetenschappelijk onderzoek van Dr De Mol de voortdurende belangstelling trekt in de wereld van de wetenschap. Vanaf 1920 zien wij dan ook een stroom van publicaties ontstaan in het Nederlands en verder in het Duits, Engels en Frans. Zij werden afgedrukt in Europese periodieken (België, Duitsland, Engeland, Hongarije, Nederland, Zwitserland) in Amerikaanse en in een Japans. Twee boeken bevinden zich daaronder handelend over Narcls en Hyacint. Daarnaast werden allerlei voordrachten gehouden in Nederland, België, Frankrijk en Amerika. Een literatuurlijst geeft het respectabele aantal van honderd verschillende publicaties.

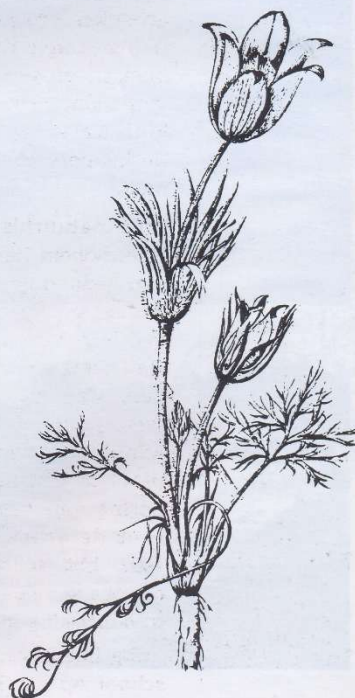
Terugkerende op ons uitgangspunt vragen wij: Is het wonder dat iemand met een dergelijke geestelijke „bagage“ bij terugkomst in de omgeving van zijn jeugd als het ware deze streek doorvorst en begrijpt? En dan geloven wij dat het goed is te luisteren, te luisteren niet alleen naar het moede en goede dat hij onderkend heeft, maar ook te luisteren naar waarschuwing voor hetgeen verloren dreigt te gaan of veronachtzaamd wordt.

En dan spreekt de geleerde ons direct van de zeldzame plant waarop hij vroeger reeds attendeerde, het Wildemanskruid bij de Beltermans molen (ja Dr De Mol heeft de klank van het Achterhoekse dialect zuiver bewaard!) te Silvolde. Een plant die hier in de IJstijd haar oorsprong vindt en thans in de Alpen nog inheems is, maar hier in ons land tot de zeer, zeer zeldzame behoort zoals de flora aangeeft. Hier moet

iets gedaan worden om deze plant te behouden; als zij er nog is. En anders om ze terug te krijgen.

Zo ook de randheuveld bij Silvolde, deze mogen niet afgegraven worden, aldus Dr De Mol, dan snijdt men af een stuk karakteristiek landschapsschoon. Plannen worden reeds overwogen, hoe hier de beste wegen bewandeld kunnen worden. Plannen ook om de restauratie van de Silvoldse toren, die ons iets te zeggen heeft, zegt Dr De Mol, te steunen. Wellicht straks in de Herfst door het houden van een lezing over eigen werk en deze streek.

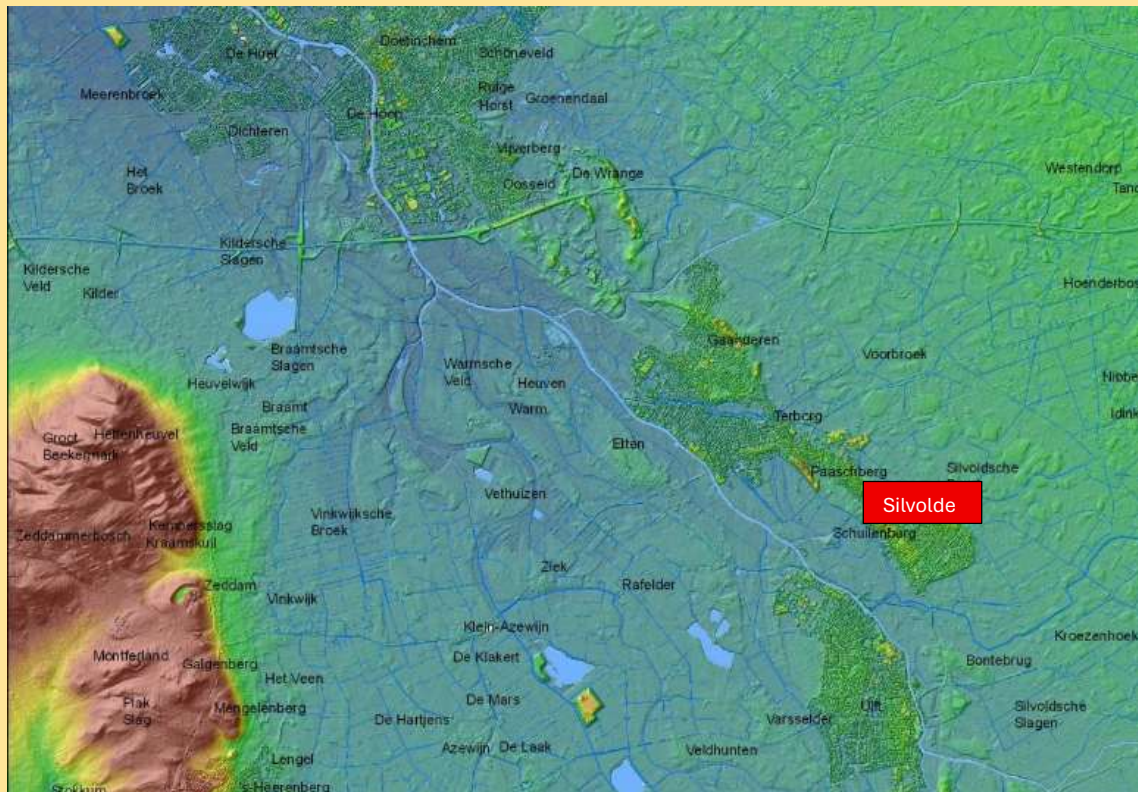
Zo wordt ook deze vacantie voor Dr De Mol meer dan enkel rusten. Hier worden weer nieuwe indrukken opgedaan en gedachten geopperd en wij mogen deze schets wel besluiten met een korte karakteristiek uit het gedenkschrift, waarin gezegd wordt, dat de Stadhouder-Koning Willem uit onze Gouden Eeuw op de vlag de leuze „pro religione et libertate“, „voor Godsdienst en Vrijheid“ voerde. Het is uit deze twee beginselen, aldus de schrijver, dat de onderzoeker steeds geput heeft. Zijn diep religieus gevoel, gepaard gaande met een sterke drang naar vrijheid (die hem toekomt en die hem gelaten moet worden) hebben hem ongeloflijk veel werkkraft en bezieling geschonken; hem als het ware bregen doen zetten. Dit alles met de grote steun zijner Echtgenote, die hem steeds met zijn arbeid hielp en hem in alles zo trouw bijstond.

BIJLAGE GEOLOGIE RIVIERDUINEN

Afbeelding Dr. Kim Cohen Universiteit Utrecht afdeling geologie.
De Rijn en de meest noordelijke Rijntak de Oude IJssel maakten de rivierduinen.

Oude Rijnlopen Waalsewater.

Na de permanfrost begint de Rijn weer te stromen en brengt het Wildemanskruid terug die overleefd heeft in de Apenijnen en de Alpen. Het holoceen, de warmtetijd begint 11.700 jaar geleden. Wildemanskruid vestigt zich in het stroomgebied van de Oude IJssel en de Gelderse IJssel. De IJssel is dan de noordelijkste tak van de Rijn. Langzaam trekt de Rijn zich terug naar Nijmegen en wordt de Oude IJssel zelfstandig. Lang gelden stroomde ook de Lippe in het bed van de Oude IJssel. Tot 800 n. Chr. stroomt de Oude IJssel via Arnhem Katwijk naar de Noordzee, hierna via Zwolle Kampen naar de Zuiderzee.

De Anemo Pulsatilla Vulgaris, Wildmankruid (Alpenrose, Kuhschelle Kuchenschelle) komt van oorsprong uit de Alpen en Apenijnen. De plant vestigde zich na de ijstijd weer langs de meest noordelijke Rijntak de Oude IJssel.

Het kruid werd in Nederland het laatst waargenomen in 1965 in Silvolde. Thans weer terug in Silvolde in een zo genetisch zuivere Cruydhoeck-variant geherintroduceerd.

Wildemanskruid

Akker viooltje

Ook in Oostenrijk waar Wildemanskruid in volle weiden bloeiden volneemt de populatie af.

Siedler auf mageren Böden

Die Küchenschelle hat nur noch wenig natürliche Standorte

VON RENATE SCHEER

Kuhschelle oder Küchenschelle sind die heute gängigen Bezeichnungen der Pflanze. Ältere Namen wie zum Beispiel ‚Hacketkraut‘ oder ‚Haberblume‘ stehen im Zusammenhang mit bäuerlichen Arbeiten: die Blüte fällt in die Zeit des Hackens beziehungsweise der Hafersaat. Nur einige Beispiele von Namen, die den Bekanntheitsgrad einer Pflanze belegen, die heute an ihren natürlichen Standorten zunehmend schwindet.

Die Gemeine Küchenschelle (*Pulsatilla vulgaris*) ist in Nord-, West- und Mitteleuropa beheimatet, in Brandenburg reicht sie über die westlichen Landesteile nicht hinaus. Sonnige Hügel, Heidewiesen, Magerrasen, trockene, lichte Wälder besonders die auf Kalkböden, werden von der unter Naturschutz stehenden Pflanze geschmückt. Ihr Bedarfsspektrum ist damit schon umrissen: gute Lichtverhältnisse, warme Standorte sowie trockene, leicht kalkhaltige, stickstoffarme Böden. Letzteres könnte ein Grund sein, weshalb die Küchenschelle auch auf ungestörten Standorten abnimmt. Die zunehmende Eutrophierung der Böden durch Stickstoffeinträge trifft ‚Magerpflanzen‘ in besonderem Maße.

Vermutlich schon zu Zeiten, in denen die Küchenschelle noch nicht gefährdet war, eroberte sie ihren Platz im Garten. Besonders gut kommt die Pflanze im Steingarten mit Silberdisteln (*Carlina acaulis*), Alant (*Inula ensifolia*, ‚Compacta‘), Zwerg-Iris (*Iris barbatana*) zur Geltung.

Hauptkriterium für jegliches Gedeihen sind durchlässige, kalkhaltige Böden in voller Sonne. Nach wie vor am schönsten ist die Wildform *Pulsatilla vulgaris*. Daneben gibt es: ‚Rote Glocke‘ oder ‚Rödde Klocke‘ eine tiefrote, samtige Sorte, die sehr blühwillig ist oder ‚Mrs. van der Elst‘ ist eine lachsrosa Sorte mit großen Blüten, die jedoch nicht ganz so zahlreich erscheinen. Weiße Akzente setzt *Pulsatilla vulgaris* ssp. *grandis* ‚Alba‘; die besonders großblumige Sorte soll

schwieriger zu halten sein. ‚Weißer Schwan‘, ebenfalls eine weiße Sorte, wird bei regnerischem Wetter etwas unansehnlich. Zunehmend erobert eine bunte Mischung die Gärten: *Pulsatilla vulgaris* ‚Papageno‘ ist eine Hybrid-Gruppe, deren Farben von weiß, rosa, dunkelrot bis violett spielen. Die Blüten sind mehr oder weniger geschlitzt und zum Teil halbgefüllt. Sie sind wüchsiger und unempfindlicher als die botanischen Arten.

Die Küchenschelle gehört zu den Hemikryptophyten, deren Überdauerungsknospen sich an der Erdoberfläche befinden. Sie wird im Schnitt 25 cm hoch; der tiefgehende schwarz-braune Wurzelstock kann die drei- bis vierfache Länge der Pflanze erreichen, weshalb es nur schwer gelingt, ältere Exemplare umzupflanzen. Die langgestielten, fiederschnittigen Blätter erscheinen meist nach der Blüte. Schmale dichte silberweiß behaarte Hochblätter stehen zur Blütezeit etwa zwei Zentimeter unter der glockigen Blüte. Die Blüte setzt sich aus sechs hell- bis dunkelvioletten Blütenhüllblättern zusammen, die außen ebenfalls zottig behaart sind. Leuchtend gelbe Staubblätter bilden einen reizvollen Farbkontrast. Die mit langen Haaren versehenen Griffel ähneln einem Haarschopf. Die Blütezeit erstreckt sich von März bis April, die zierenden Früchte erscheinen ab Juni.

Alle Teile der Küchenschelle sind giftig, andererseits wurde und wird die Pflanze in der Volksmedizin und Homöopathie verwendet. Bei äußerer Anwendung treten Hautrötungen, Blasenbildungen sowie Entzündungen der Schleimhäute auf. Nach Einnahme kommt es zu Koliken, Durchfall, Erbrechen, Herzschwäche und Atemschädigung, die den Tod nachsichziehen können. Neben der Gemeinen Küchenschelle sind in Brandenburg die Frühlings-Küchenschelle (*P. vernalis*), die Wiesen- oder Nickende Küchenschelle (*P. pratensis*) sowie die Heide-Küchenschelle (*P. patens*) heimisch. *P. vernalis* und *P. patens*, die auch früher schon sehr selten waren, gelten inzwischen als ausgestorben.

De beharing creëert stilstaande lucht hetgeen beschermd tegen de vorst en warmte,

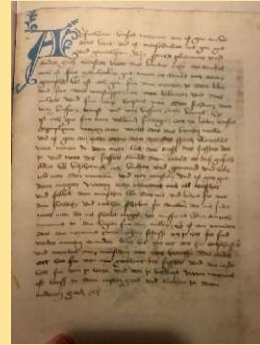
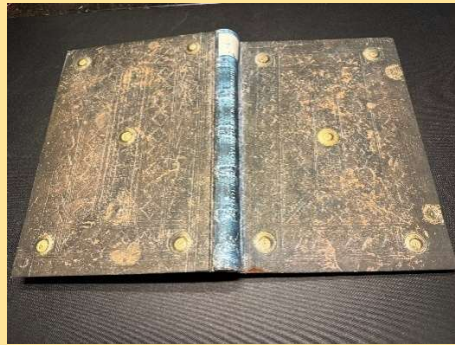
WINTERBLOEI De plant aan de oppervlakte sterft en wordt geel. Wildemanskruid is een bode van de Lente. In februari spat het wildemanskruid uit de bodem vanuit een enorm wortelstelsel.

BIJLAGE: KRUIDENBOEKEN: SCHLOSS ANHOLT 1470 / FLORABOEK EICHSTADT 1613 / FLORA BATAVA 1800

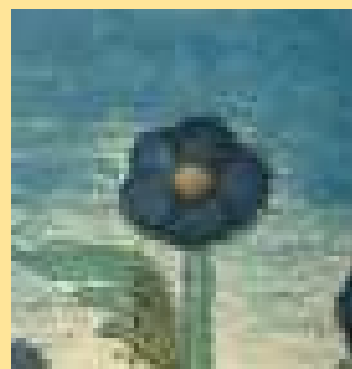

In het kruidenboek van 1470 op Wasserburg Anholt bevindt zich in de Fürstlich Salm-Salmschen Bibliothek Het Anholter-Moyländer Kräuterbuch. Het kruiden boek van Johannes Hartlieb. Hierin wordt het wilkdemanskruid beschreven.

Kruidentuin. De kruidentuin van het museum Schloss Moyland is een van de grootste en mooiste kruidentuinen in de regio. Hij werd in 1999 aangelegd naar het voorbeeld van het Anholter-Moyländer kruidenboek uit 1470, dat zich tegenwoordig in de

AI- AANNAME: Handgeschreven tekst van vóór de uitvinding van de boekdrukkunst,
 Taal-Stijl: laat-middeleeuwse / vroeg-nieuwe-tijdse handschriftpagina in gotische cursief-schrift. Deze stijl lijkt sterk op de 15e–16e-eeuwse Duitse en Zuid-Nederlandse herbariaboeken: • natuurgetrouwe plant op kale ondergrond • sterk gestileerde bladeren • duidelijke medische illustratiefunctie
 “Pulsatilla / Anemone pulsatilla” (Latijn) of in het Duits: “Küchenschelle / Kuhschelle” in het Nederlands komt later de naam Wildemanskruud in gebruik
 Vermoedelijk een medische tekst: een voorjaarsplant op droge hellingen, gebruikt tegen melancholie, oogklachten of “koude ziekten” (naar toenmalige humorenleer)
 Determinering: • behaarde stengel & blad • drielobbig bloeisteel • donker centrum in de bloem
 • diep ingesneden bladslippen Dat profiel past tot nu toe goed bij Pulsatilla vulgaris.

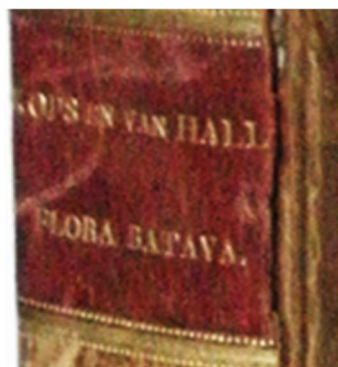
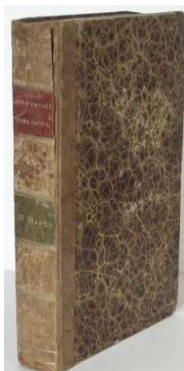
WILDEMANSKRUID IN 412 JAAR OUD BOEK

"Flora Buch von Eichstätt" (Beieren) jaar 1613 Oud botanisch boek beschrijft het Wildemanskruid. Hortus Eystettensis. Gepubliceerd in door de Duitse apotheker en botanicus Basilius Besler. Hortus Eystettensis (1613) is een beroemd botanisch prentenboek over de voor die tijd uitzonderlijk rijke planten- en kruidentuin van de prins-bisschop van Eichstätt (Beieren). Het werd samengesteld en uitgegeven door Basilius Besler, een apotheker en botanicus uit Neurenberg 🌿 Waarom is dit boek zo bijzonder? • Het is een van de eerste grote botanische atlaswerken ter wereld. • Het bevat meer dan 1.000 nauwkeurige plantenafbeeldingen op grote kopergravures. • De platen tonen planten getrouw naar de natuur — inclusief wortels, bloemen en zaden.

🎨 Wetenschap én status Het boek was niet alleen bedoeld voor botanische studie, maar ook als prestige-project om de macht, rijkdom en culturele uitstraling van het bisschoppelijk hof te tonen.

🔍 Invloed Het werk had grote impact op: • de ontwikkeling van plantkunde en tuinhistorie • artistieke botanische illustratie • de traditie van floraboeken en herbariums

Professor-Dr. botanicus Dr. W.E. de Mol, verwijst naar dit boek, De Flora Batava, waarin dit boek in Wildemanskruid al in 1800 wordt vermeld.

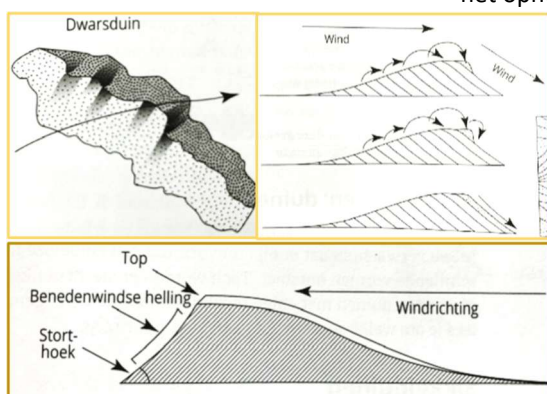
In **De Flora Batava** (het monumentale negentiende-eeuwse geïllustreerde overzicht van de wilde planten in Nederland) komt Wildemanskruid voor onder de Latijnse naam *Pulsatilla vulgaris*, met een botanische afbeelding en beschrijving als onderdeel van de flora-inventaris uit die periode. Dat betekent concreet dat:

- Wildemanskruid (*Pulsatilla vulgaris*) in Flora Batava is opgenomen als een van de inheemse wilde plantensoorten die in Nederland werden aangetroffen en beschreven rond 1800–1934.
- Het werk bevat een illustratie en klassieke botanische vermelding van deze soort (bijvoorbeeld plaat XI, nummer 806, gelabeld als *Pulsatilla vulgaris* – Wildemanskruid).
- Flora Batava behandelt Wildemanskruid in de context van de toenmalige flora-kennis: met wetenschappelijke naam, Nederlandse plantnaam en illustratie, zoals gebruikelijk voor de circa 2 630 soorten die het werk omvatte.

BIJLAGE GEOLOGIE EN DUINEN

GEOLOGIE RIVIERDUINEN Stuifzand WANDELENDE DUINEN

De door de wind afgezette ronde zandkorreltjes aan het einde van het Pleistoceen en het begin van het Holoceen blijkt voor de mens een nuttig bouw materiaal te zijn voor het bouwen van straten, wegen, dijken en het ophogen van natte gebieden.

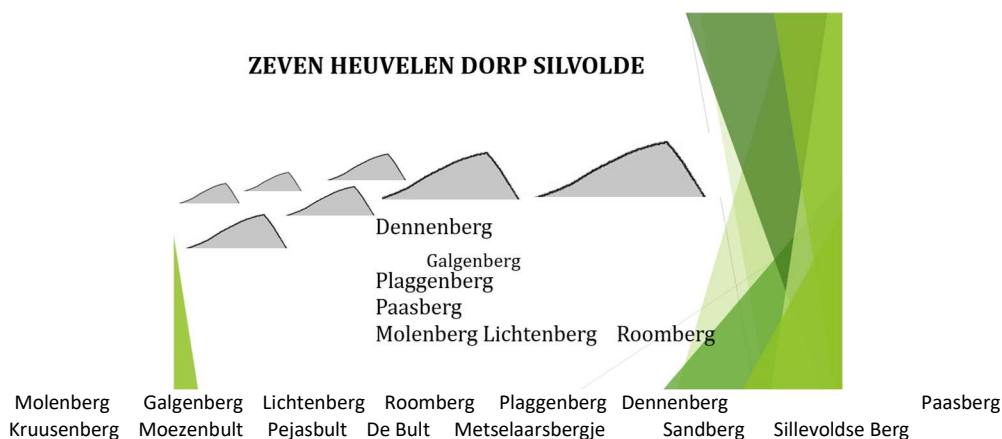

De zanddeeltjes vliegen door de lucht. Zanddeeltjes en zandstof kan soms jaren in de lucht blijven zweven. De zwaardere deeltjes rollen over de grond en rollen de duinen in. Lichtere deeltjes waaien op en komen verder landinwaarts b.v. naar Varsseveld, Halle, Zelhem Ruurlo. Dit noemt men de dekzandgronden. Hierboven op ontstaan zwarte lagen zand. Humusgrond van bomen en planten lagen die aangroeien met 1 mm per 100 jaar.

De wind als geologische krachten hebben de rivierduinen gevormd.

ZEVEN HEUVELEN DORP SILVOLDE

RIVIER-DUIN-ZAND:

WINDAFZETTING VAN RONDE ZANDKORRELS

Het vliegzaam werd bij het einde van de laatste ijstijd, 10,000 jaar geleden voornamelijk door westwinden afgezet. Bebossing in het Atlanticum, vindt vanaf 8000 weer plaats. Dit stopt het verstuiwen. De duinen 'wandelen' niet meer.

Renaturisering Rivierduinen Silvolde

120 meter diepe boring met bemonstering op het terrein van Rivierduinen Silvolde.

Nederland kent nog slechts 2 rivierduingebieden. De Maasduinen en de Oude IJsselduinen. Rivierduinen zijn bijzondere landschappelijke verschijningen. Rivierduinen zijn slechts op enkele plaatsen in Nederland aanwezig. De rivierduinen nemen door de wind de vormen aan van sikkelen en paraboolduinen. Het reliëf van de rivierduinen is van verre te herkennen. Rivierduinen zijn waardevolle gebieden, zij verdienen het hun

unieke karakter terug te krijgen bij de herziening van het streekplan door de Provincie en Gemeente. Renaturisatie moet leiden van versnippering naar ontsnippering van landschappen. Fragmentatie en onwetendheid veroorzaakten vele onderbrekingen in het 65 km lange rivierduinencomplex

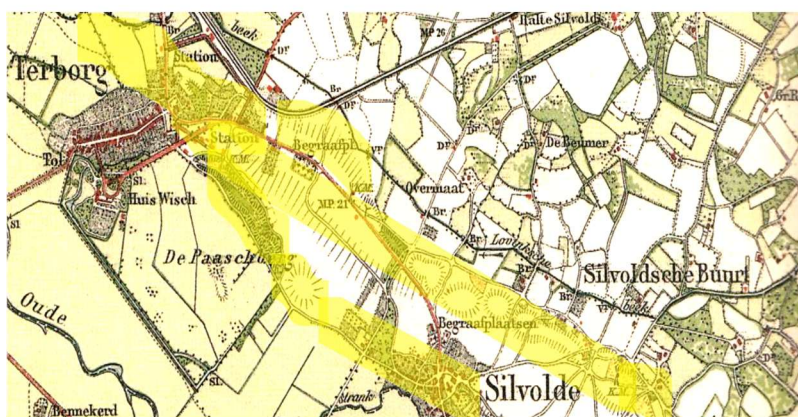
HEERSENDE WINDRICHTING De rivierduinen zijn opgewaaid door overwegend zuid-westen-wind,

Z/ZW/W. De zandkorreltjes die daardoor steeds ronder werden waaiden met een snelheid van gemiddeld $6.5\text{m/s} = 24\text{km/h}$.

Het zand van de rivierduinen is uit de beddingen geblazen vanuit de Oude IJssel maar ook vanuit de Rijn die zich langzaam terugtrok naar Nijmegen.

HET OUDE-IJSSELDAL DOESBURG <<<>>> DUITSE GRENS: Rivier de Oude IJssel en Rivierduinen. De rivierduinen liggen steeds aan de noord-oostkant. Rivier en duin zijn telkens ca. 6-8 km breed. vormen een gordel van 65km lengte. Soms wel 9 meter hoog. De afstand tussen rivier en rivierduin kunnen uiteenlopen van 500 meter tot kilometer.

De historische kaart uit 1879 laat zien dat de rivierduinen bij Silvolde en Gaanderen nog vrijwel intact zijn. Ook zie je nog veel robuustere bossen dan momenteel. Rechts in de Silvolde buurt zie je nog het begin van de heide velden.

Duinen in de Sahara die niet begroeid zijn veranderen dagelijks van vorm. Hierdoor gaan ze wandelen. Wandelende duinen

worden gefixeerd door begroeiing. Later werden ze door 'verkeerde' land bouwtechnieken, in de 17de en 18 eeuw, als gevolg van erosie op nieuw kaal en gingen ze wederom aan de wandel.

Tot aan de Tweede Wereld Oorlog waren er in Silvolde zandverstuivingen waardoor het trammetje niet verder kon en de producten van de DRU niet op tijd de havens konden bereiken.

WINDRICHTING BEPAALD DE VORM VAN DE DUINEN De windrichting in de Achterhoek is 51% van de tijd Zuid/Zuidwest/ West met een kracht van gemiddeld 6.5m per seconde. Dit leidt tot sikkel- en paraboolduinen die altijd haaks op deze windrichtingstaan georiënteerd staan. De vorm van duinen wordt bepaald door wind, zon erosie en zwaartekracht.. Duinen lopen over 500-1000 meter heel langzaam op en houden kort hierna op het hoogste punt abrupt op.

De rivierduinen kennen een luwzijde en een leizijde. De leizijde loopt langzaam op van uit de rivier. De luwzijde is behoorlijk steil.

BIJLAGE ADRESSEN

ADJE BIEMANS

LIESBETH BISTERBOSCH TERBORGSEVELD 49 7064 AN SILVOLDE 0315-324514 KLAARZICHT@LIESBETHBISTERBOSCH.ORG
WWW.LIESBETHBISTERBOSCH.ORG

[BENNIE VAN DILLEN OLDENBARNEVELDTSTRAAT 7 6828 ZM ARNHEM](#)

ANDRÉ TANGELDER PRINS WILLEM ALEXANDERSTRAAT 5 7064 GH SILVOLDE

ING. ANDRÉ KAMINSKI TOLHUISWEG 6B 7121 MA AALTEN

TRUE FOOD PROJECTS MAURITS STEVERING OUDE DINXPERLOSEWEG 74A 7064 KW SILVOLDE

KASTEEL WISCH JHR. PHILIP VEGELING LAAN VAN WISCH 4 7061 CX TERBORG

HUIS LANDFORT / STICHTING ERFGOED LANDFORT T.A.V. TUINBAAS JAN DE BOER LANDFORTSEWEG 4A7078 BT MEGCHELEN

EUREGIO RHEIN-WAAL / INTERREG-KONTAKT EMMERICHER STRAË 24 47533 KLEVE

KASTEEL DE KEMNADE WILLEM BEELAERTS VAN BLOKLAND DE KEMNADE 1 7048 AC WIJNBURG

Harry Massop hydroloog, harrymassop@gmail.com

Andre Tangelder a.tangelder@chello.nl

Henk ten Brinke(KNVV-afd. Doetinchem)

Wil Paulus IVN: ppaulus116@gmail.com

Toon van de Kemp Kempagwvanderkemp@kpnplanet.nl,

Kitty Raatjes, kityraatjes@gmail.nl

Terhorst van Geel tenhavenhorst@chello.nl

Stef Beumer stef@e-bericht.eu

Gerard Tangelder g.tangelder@outlook.com

Ton van der Kemp agwvanderkemp@kpnplanet.nl

Jos ter Horst jos.terhorst@hotmail.com

Edith Baltussen edith@e-bericht.eu

Robbie Wolters robbiew52@gmail.com

Bart Visser liesvisscher@live.nl

Dhr. Bruggink Mw. Bruggink gw.bruggink43@gmail.com

Ans Beumer a.beumer@beumer1.nl

Ria van Dillen ria.van.dillen@xs4all.nl

Theo ten Have

Leo ten Have

Wil en Ans Bongers,

BIJLAGE: Acties / Tijdlijn

ONDERZOEK NAAR HERBARIUMS over planten in Silvolde: Zaden en monsters worden gezocht in collecties, o.a. in het Herbarium Naturalis Leiden, IBM Ede (bosbouw) en het Liemers Museum in Zevenaar (bron: Andre Tangelder Bennie Tinneveld). Huize Landfort: 1200 potjes van Robbie Wolters die via Nico Wissing zijn terechtgekomen in Huize Landfort alwaar er een kast voor wordt getimmerd.

